

*В'ячеслав ВАСИЛЬЧЕНКО
Олена МЕЛЬНИКОВА-КУРГАНОВА
ГЕННАДІЙ ХРИСТОКІН*

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ: СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.
Випуск 1 (49)
УДК 070:347.78.01

DOI:10.24144/2663-6840/2023.1(49).150–158.

Васильченко В., Мельникова-Курганова О., Христокін Г. Авторське право в медіасередовищі: сучасна проблематика; кількість бібліографічних джерел – 28; мова українська.

Анотація. Одним із основних чинників сучасного «обличчя» соціуму, його існування й прогресу є невинний та динамічний розвиток медіа. Ці процеси формують українське медіасередовище як простір творення й репрезентації медіапродуктів, реалізації творчого потенціалу індивіда, акумулювання інформувального, розважального, освітнього, впливового тощо масивів інформації. Функціонування медіасередовища має багатоаспектний характер. Різні його аспекти опиняються під прискіпливим поглядом досліджень із теорії масової комунікації, медіафілософії, публіцистики (як науки), теорії інформаційної війни, методології в журналістиці тощо. Важливим напрямом вивчення специфіки функціонування медіасередовища є законодавче забезпечення права автора на створений ним результат творчої діяльності. Особливо важливе значення це має нині, у період значних трансформацій соціальної та суспільно-політичної сфери, з одного боку, та динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, – з іншого, що відповідним чином позначається на функціонуванні медіасередовища.

Мета статті полягає в розгляді сучасної проблематики, пов'язаної з функціонуванням авторського права та суміжних прав у медіасередовищі.

Основні завдання полягають у тому, щоб з'ясувати типові порушення авторського права в журналістській діяльності; визначити особливості використання воєнного контенту в нинішніх умовах; встановити причини розробки та прийняття нового закону, що регулює авторське право; охарактеризувати новели, які прямо чи опосередковано стосуються журналістської діяльності.

Виконання журналістом професійних обов'язків автоматично перетворює його на суб'єкта авторського права (автора) і водночас ставить перед фактом законного використання результатів творчої діяльності інших суб'єктів авторського права (авторів).

Актуальна проблематика авторського права у сфері журналістської діяльності детермінована низкою суспільно-політичних причин та розширенням й удосконаленням медійного інструментарію.

Використання в медіа фото- та відеофіксування воєнних дій має здійснюватися відповідно до норм законодавства про авторське право: такий воєнний контент повинен проходити ретельну перевірку (джерело зображення, авторство). Оприлюднення авторського контенту в соціальних мережах зберігає за автором права на нього, а його використання без регламентованого законодавством про авторське право дозволу вважається прямим його порушенням, встановлення факту якого тягне відповідну правову відповідальність.

Ухвалення нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» є реакцією законодавця на ті багатопланові зміни, що відбулися у сфері діяльності суб'єктів авторського права, спрямованої на продукування його об'єктів. Кілька нововведень прямо чи опосередковано стосуються журналістики: а) щоб на фотографію поширювалася охорона закону, вона мусить мати ознаки оригінальності; б) запроваджено поняття «свобода панорами»; в) організація мовлення отримує виключне право дозволяти або забороняти публічне демонстрування запису програми організації мовлення; г) врегульовується взаємодія між провайдерами послуг обміну контентом; ґ) спроба врегулювати проблему використання штучного інтелекту тощо.

Ключові слова: авторське право, медіасередовище, медіафілософія, публіцистика, теорія інформаційної війни, суб'єкт авторського права, штучний інтелект, фотографічний твір.

Постановка проблеми. Одним із основних чинників сучасного «обличчя» соціуму, його існування й прогресу є невинний та динамічний розвиток медіа. Ці процеси формують українське медіасередовище як простір творення й репрезентації медіапродуктів, реалізації творчого потенціалу індивіда, акумулювання інформувального, розважального, освітнього, впливового тощо масивів

інформації. Функціонування медіасередовища має багатоаспектний характер. Різні його аспекти опиняються під прискіпливим поглядом досліджень з теорії масової комунікації, медіафілософії, публіцистики (як науки), теорії інформаційної війни, методології в журналістиці тощо. Важливим напрямом вивчення специфіки функціонування медіасередовища є законодавче забезпечення права авто-

ра на створений ним результат творчої діяльності. Особливо важливе значення це має нині, у період значних трансформацій соціальної та суспільно-політичної сфери, з одного боку, та динамічного розвитку інфомаційно-комунікаційних технологій, – з іншого, що відповідним чином позначається на функціонуванні медіасередовища.

Аналіз досліджень. Український науковий інформаційний простір демонструє активну зацікавленість різноаспектними питаннями охорони авторського права і суміжних прав, репрезентація якої здійснена в наукових розвідках різнопланового спрямування. Інформаційним надбанням наукової спільноти стали особливості реєстрації авторського права в Україні та інших країнах світу (І. Петренко) [Петренко 2019], особливості правової охорони, здійснення та захисту авторського права і суміжних прав (А. Штефан) [Штефан 2017], об'єктивні умови виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права (Д. Ромась) [Ромась 2021], договір про розподіл виключних майнових авторських прав на твори, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків (О. Тверезенко) [Тверезенко 2010], плагіат як вид порушення авторських прав (Ю. Симонян) [Симонян 2012], охорона авторських і суміжних прав у разі їхнього порушення з використанням мережі Інтернет (О. Яворська) [Яворська 2018], сучасний стан захисту авторського права від плагіату в мережі Інтернет (Н. Новицька, А. Новицький) [Новицька 2019], європейський досвід функціонування законодавства про авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві (Н. Сорока) [Сорока 2019], межі використання авторських творів журналістами організаціями ЗМІ та авторські права журналіста (І. Зайцева-Калаур) [Зайцева-Калаур 2013; Зайцева-Калаур 2015], авторське право в контексті діяльності засобів масової інформації України (К. Афанасєва) [Афанасєва 2004], нові медіа й тенденції розвитку системи авторського права та суміжних прав в Україні та світі (І. Стройко) [Стройко 2021], авторське право в діяльності засобів масової інформації, що функціонують у цифровому середовищі (О. Мацкевич) [Мацкевич 2017] тощо. Водночас потребує розгляду актуальна ситуація із авторським правом у медіасередовищі з огляду на відповідні зміни, що відбулися й відбуваються як у самому інформаційному просторі, так і в законодавчому опрацюванні проблематики захисту авторського права.

Мета статті полягає у розгляді сучасної проблематики, пов'язаної з функціонуванням авторського права та суміжних прав у медіасередовищі. Для досягнення цієї мети потрібно виконати такі **завдання**: а) з'ясувати типові порушення авторського права в журналістській діяльності; б) визначити особливості використання воєнного контенту в нинішніх умовах; в) встановити причини розробки та прийняття нового закону, що регулює авторське право; г) охарактеризувати новели, які прямо чи опосередковано стосуються журналістської діяльності.

Методи та методика дослідження. Для дослідження заявленої проблематики використано

такі наукові методи (підходи): а) метод абстрагування (дав змогу виділити найістотніші параметри предмета, відношення між його структурними компонентами, що стали критеріями для систематизації інформації про нього); б) метод діалектики (став інструментом для встановлення динаміки процесів, що передували розробленню та ухваленню нового закону, який регламентує творчу діяльність, що підпадає під поняття авторського права); в) метод аналізу (інформацію про авторське право в медіасфері розкладено на компоненти); г) системний підхід (допоміг визначити місце проблем авторського права, пов'язаних з медійним середовищем, у системі сучасного законодавства України про захист авторського права і суміжних прав); ґ) структурно-функційний підхід (дав змогу побачити функційну єдність досліджуваного об'єкта в структурній організованості законодавчої діяльності, покликаної захищати інтереси суб'єктів авторського права).

Виклад основного матеріалу. Розвиток комунікаційних систем (як і соціуму загалом) неодмінно передбачає інтелектуальну діяльність у науково-технічній сфері, в галузі мистецтва, художнього конструювання (дизайну) тощо, а також – її результат, представлений в об'єктивній формі. Юридичний статус певного об'єкта такого типу «результат інтелектуальної діяльності» передбачає його правову охорону з боку держави. Розуміння потреби цієї охорони з'явилося в процесі розвитку суспільства. Економічне зростання передбачає піднесення рівня достатку окремої людини, що позитивно позначається на «визначенні шляхів розвитку окремих сфер людської діяльності. З розвитком промисловості, сільського господарства, науки, мистецтва тощо укріплювалося прагнення до закріплення за творцями їх здобутків у сфері інтелектуальної діяльності, адже результати інтелектуальної діяльності потрохи теж почали набувати економічного значення на рівні з промисловим продуктом. З роками дедалі більше норм стосовно результатів інтелектуальної діяльності закріплювалися у відповідних нормативно-правових документах. Із зародженням поняття “інтелектуальна власність”, що ототожнювало результати інтелектуальної діяльності (творчої діяльності людини), змінювалася нормативна база щодо її правової охорони та захисту. Таким чином, інтелектуальна власність прямо пов'язана з розвитком суспільства, його економічними та науковими здобутками» [Смерницький 2014, с. 53].

Галузю цивільного права та права інтелектуальної власності є авторське право, завдання якого – регулювати відносини, що виникають у зв'язку зі створенням і використанням творів у сфері науки, мистецтва і літератури, захищати особисті (немайнові) і майнові права авторів, а також їхніх правонаступників [Бабка].

Журналістську працю традиційно й узагальнено визначають як творчу. Хоча має рацію С. Кость, стверджуючи, що, з одного боку, журналістська діяльність, подібно до будь-якої іншої, може бути й рутинною, і буденною, і репродуктивною, і досить віддаленою навіть від креативності, а не лише від

творчості; з іншого ж, цілком справедливо дослідник не вважає творчістю і «лжетворчість», і роботу журналіста в тоталітарному суспільстві (за винятком перебування журналіста в опозиції). Поняття «творчість» із журналістикою корелюється тоді, «коли вона вільна і пов'язана із творенням і утвердженням нових духовних цінностей – національних і загальнонародських; коли журналістська діяльність пов'язана з жертовністю і найвищим напруженням інтелектуальних і моральних сил журналіста; коли персоніфікована журналістська діяльність виходить за межі особистого вчинку і набуває суспільної значущості; коли автор за умов зовнішньої несвободи не втрачає свободи внутрішньої і його діяльність є виявом громадянської позиції; коли у цій діяльності поєднується професійне вміння журналіста з досконалою літературною формою втілення нових ідей, концепцій, смислів» [Кость 2021, с. 27–28].

Поділяючи наведені погляди, зазначимо, однак, що в основі роботи будь-якого медіа лежить творча діяльність. Слушно зауважує І. Розкладай про те, що навіть новини мають піддаватися творчому опрацюванню, у результаті чого до реципієнта дійде не сухий офіційний прес-реліз, а збалансована й корисна інформація [Розкладай]. Стаття 1. Проекту Закону України «Про захист професійної діяльності журналістів» визначає журналіста як творчого працівника, «який на професійних засадах збирає, одержує, зберігає і використовує інформацію для створення та опрацювання повідомлень, статей, програм, передач, фотоілюстрацій тощо з метою поширення їх через друковані засоби масової інформації, аудіовізуальні (електронні) засоби масової інформації, інформаційні агентства на невизначене коло осіб і професійна діяльність якого є основним джерелом його доходів», а професійна діяльність журналіста там подана як «безпосередня самостійна або у співавторстві систематична діяльність журналіста, пов'язана із збором, одержанням, зберіганням і використанням інформації для створення та опрацювання творів з метою поширення їх через засоби масової інформації на невизначене коло осіб для реалізації ними свого права на одержання інформації» [Проект ЗУ «Про захист професійної діяльності журналістів»]. Таким чином, виконуючи професійні обов'язки, журналіст, з одного боку, сам є автором (суб'єктом авторського права) – фізичною особою, яка своєю творчою діяльністю створила твір [ЗУ Закон України «Про авторське право і суміжні права»]; а з іншого – користується результатами творчої діяльності інших авторів (суб'єктів авторського права). Отже, він має розуміти і знати, як захистити результати своєї творчої діяльності та водночас як не порушити права інших учасників комунікативних процесів з використанням медіа.

Регулювання журналістської діяльності законодавством про авторське право відбувається так само, як і регулювання діяльності решти суб'єктів авторського права за винятком випадків вільного використання медійних матеріалів або їхніх частин. Під захист авторського права в журналістській сфе-

рі підпадають літературні письмові твори (статті), виступи, аудіовізуальні твори й фотографії. Будучи об'єктами суміжних прав, теле- та радіопередачі законодавчо захищаються у подібний спосіб. Проте законодавство надає охорону матеріальній формі, яка є втіленням твору, не поширюючись на ідеї, реалізовані в ньому. Інформаційний об'єкт, що має характер звичайної прес-інформації, захисту законодавства про авторське право позбавлений. Тому передрук новин – явище цілком припустиме, чого не можна сказати про аналітичні матеріали чи авторські колонки та нежурналістські матеріали, оприлюднені друкованим виданням. Однак коротке відтворення своїми словами ідеї аналітичної статті чи авторського матеріалу, наприклад, у новинному матеріалі, порушенням закону не буде. До типових порушень авторського права у діяльності журналіста належать: а) передрук статей без згоди автора чи володільця майнових прав автора, якщо він заборонив такі дії; б) невказування автора статті, фото- чи відеоматеріалу; в) плагіат. Результатом недотримання положень законодавства про авторське право й суміжні права може стати юридична відповідальність різних видів [Голуб 2016, с. 101–102].

Сучасна проблематика авторського права в контексті журналістської діяльності пов'язана з низкою змін, яких зазнало саме життя в Україні (повномасштабне вторгнення РФ), а також – з урізноманітненням медійного інструментарію.

Фото- та відеофіксування воєнних дій та всього, що з ними пов'язане, здійснюють не тільки професійні медіапрацівники, а й громадянські журналісти та й просто пересічні громадяни, адже для цього потрібні дві обставини: бути свідком події і технологічні можливості. Використання засобами масової комунікації матеріалів такого типу (воєнного контенту) потребує ретельного врахування вимог законодавства про авторське право, щоб не стати його порушником. Свого часу такої помилки припустилася британська компанія суспільного телерадіомовлення Бі-бі-сі, яка, ілюструючи матеріал про бійню в Сирії, опублікувала фотографію, зроблену Марко Ді Лауро в Іраку багато років тому, вказавши як автора «активіста». Коли помилку було усвідомлено, фотографію просто видалили з ресурсу, не вдаючись до жодних пояснень чи вибачень. Така ситуація є неприйнятною, оскільки працівники редакції зобов'язані перевіряти як джерела всіх зображень, так і їхнє авторство, незалежно від того, звідки (чи від кого) надійшов той чи інший матеріал (хай його відправником буде фотограф, активіст, журналіст чи випадковий свідок, що зняв подію на телефонну камеру). Також Бі-бі-сі порушили авторські права фотожурналіста Даниеля Мореля, коли опублікували його фотографії землетрусу на Гаїті, зазначивши замість імені автора узагальнене «з твітера». Коли автор заявив про порушення, йому відповіли, що соцмережа «Твітер» є доступною для багатьох, тому твітер-контент належить до категорії «суспільне надбання», на яке захист авторських прав не поширюється. Однак публікація будь-якого авторського контенту в соцмережах не позбавляє

автора прав на нього. Даніель Морель виграв суд, який ухвалив виплатити йому 1,2 мільйона доларів компенсації. Тому, незважаючи на війну, авторські права на військовий контент не скасовано, його використання має бути узгодженим із законом [Шувар].

Фото, викладене в соцмережах, так само є результатом творчої діяльності, і авторське право на нього належить особі, яка його створила. Відповідно до законодавства автор такого об'єкта може передати / продати своє право третім особам. Причому така передача може бути повною або частковою. Водночас використання об'єкта, що охороняється авторським правом, без відповідного дозволу кваліфікується як пряме порушення, за яке настає певна правова відповідальність. Тому для законного використання чийось напрацювань потрібно укласти договір з правовласником, що дасть змогу певною, визначеною наперед мірою розпоряджатися об'єктами інтелектуальної власності [Іжевська].

Отже, навіть в умовах воєнних дій журналісти, що використовують чужі матеріали, мають: а) перед використанням контенту, отриманого від третіх осіб та опублікованого в мережі, перевіряти його на предмет авторства; б) для використання авторського контенту отримати відповідний дозвіл в автора або правовласника; в) докладати максимальних зусиль для добросовісного використання чужого авторського контенту (обов'язково зазначати автора, наводити посилання на оригінальне джерело інформації); г) шукати можливість використання фото-/відеоконтенту про війну в Україні із ресурсів, які дозволяють це робити без попередньої згоди. Що ж до свого контенту, то тут треба: а) потурбуватися про факти, що доводять авторство; б) публікуючи авторський контент, слід вказувати своє авторство; в) попри необов'язковість реєстрації авторського права на контент, усе ж краще це зробити (на період воєнного стану процедура реєстрації зазнала певних змін); г) надсилаючи будь-якому медіа авторські матеріали, варто ознайомитися із редакційною політикою, оскільки вона буває прописана так, що факт надання контенту визначається як дозвіл автора на його використання у будь-який спосіб; г) коли авторські права у той чи інший спосіб порушено, потрібно надіслати порушнику письмову претензію та звертатись до суду [Шувар].

Науково-технічний прогрес забезпечує перманентне розширення технологічного інструментарію, залученого до творчої діяльності у сфері медіа, які «використовують фотографії, відео, аудіо, малюнки, а віднедавна і продукти, розроблені програмами: інтерактивні інфографіки, мнемокартти, віртуальних ведучих. Із розвитком технологій штучного інтелекту типи творів будуть лише збільшуватися і гібридизуватися. Тривимірні проєкції над вашим столом, аудіовізуальні твори з домішками запахів і тактильного контакту, твори, де людина стає учасником чи навіть співавтором, – зараз ми можемо лише будувати гіпотези, спираючись на останні досягнення науки. А регулювати таку творчу діяльність медіа буде авторське право, як і сто років тому» [Розкладай].

Отже, технологізаційний розвиток інформаційного простору, збільшення кількості способів створення й поширення контенту, потреба адаптувати наше законодавство в галузі авторського права як до цієї ситуації, так і узгодити закон із Цивільним кодексом України, з одного боку, та гармонізація його з європейськими авторсько-правовими нормами, з іншого боку, спричинили розробку та прийняття нового закону. Щоправда, український законодавець постійно намагався відповідати на виклики часу, що з'являлися, зокрема, й у сфері авторського права та суміжних прав. Починаючи з 2015 р. до законодавства України методично вносилися зміни, що стосувалися: а) творів для людей з обмеженими можливостями; б) використання об'єктів авторського права в пародіях, попури та карикатурах; в) державної підтримки кінематографії; була здійснена спроба реформування державного управління у галузі інтелектуальної власності (2020 р.). Також було ухвалено новий Закон України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» (2018 р.), завдання якого – регулювання діяльності організацій колективного управління [Розкладай].

2021 р. на розгляд Верховної Ради України подано п'ять законопроектів про авторське право і суміжні права, підготовлені для того, щоб замінити закон від 1993 р. Новий Закон України (далі – НЗ) «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 набрав чинності 1 січня 2023 року. Відповідно старий Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-XII від 23.12.1993 втратив чинність.

Кілька новел, зафіксованих у НЗ, прямо чи опосередковано стосуються журналістської діяльності. Те, що аудіовізуальні й фотографічні твори є об'єктами авторського права, визначає стаття 6 нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» [ЗУ «Про авторське право і суміжні права»]. Не охороняються авторським правом фотографії, які не мають ознак оригінальності (тобто не є фотографічними творами), про що стверджує стаття 8 [ЗУ «Про авторське право і суміжні права»]. Отже, не кожна фотографія НЗ кваліфікує як фотографічний твір. Поняття «оригінальність твору» п. 35 ст. 1 НЗ визначає як «ознаку (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора та відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору».

НЗ запроваджує поняття «свобода панорами», тобто право вільного створення й поширення зображень творів архітектури, скульптури та образотворчого мистецтва, розташованих у громадських місцях [Костін]. Стаття 22 («Загальні випадки вільного використання творів») дає право без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора й джерела запозичення створювати зображення творів архітектури та образотворчого мистецтва, які мають постійне розташування у доступних для громадськості місцях, з подальшим використанням таких об'єктів, однак

такі дії не мусять мати самостійного економічного значення.

Відповідно до статті 41 («Майнові права на програму організації мовлення») НЗ організація мовлення має виключне право дозволяти або забороняти публічне демонстрування запису програми організації мовлення. Це право пов'язане виключно із записами програм, але не охоплює публічну демонстрацію «з ефіру». Водночас НЗ не містить права дозволяти або забороняти публічне виконання і публічну демонстрацію своїх програм у місцях з платним входом, яке гарантувалося організаціям мовлення стаття 41 («Майнові права організації мовлення») старого закону [Мисенко].

Завдання статті 58 («Відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав») НЗ – врегулювати взаємодію між провайдерами послуг обміну контентом (а це сервіси ведення соцмереж, а також відеохостинги для розміщення відеоматеріалів тощо). Така ідея цілком закономірна, оскільки єдиним чи одним з головних різновидів послуг, які надають такі веб-сайти, є зберігання й надання публіці доступу до значної кількості об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, які розміщують на них користувачі. Для використання таких матеріалів провайдери послуг обміну контентом мусять мати відповідний дозвіл шляхом інтерактивного надання доступу та/або публічного сповіщення об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав [ЗУ «Про авторське право і суміжні права»]. Відповідно до частини 3 цієї статті, щоб для сервісів/відеохостингів не настала відповідальність за порушення авторських прав у зв'язку з незаконним розміщенням користувацького контенту (тобто – без дозволу правовласника), їм треба довести, що вони: а) вжили всіх можливих заходів, щоб одержати такий дозвіл (щоправда, закон не конкретизує, що входить до поняття «всіма можливими заходами»); б) оперативно відреагували на інформацію від правовласників про факт порушення та вжили всі можливі заходи, щоб обмін таким контентом зробити неможливим; в) вжили заходів, спрямованих на уникнення повторного завантаження цього контенту. Таким чином, якщо користувач YouTube, наприклад, використає у своєму ролику досить великий фрагмент серіалу *The Last of Us* чи оприлюднить нову фотографію Енні Лейбовіц на своєму акаунті у фейсбуці, а правовласники цих об'єктів авторського права надішлють скаргу про його порушення, провайдер може бути притягненим до відповідальності. Якщо ж компанія дотримується наведених вимог або користувач використає твір відповідно до законодавства, (наприклад, для створення пародії чи критики), порушенням це не вважатиметься [Молодковець].

Ще одне нововведення – це спроба врегулювати проблему використання штучного інтелекту. Поява штучного інтелекту також ставить перед медіасередовищем у контексті авторського права відповідні завдання. Штучний інтелект, як відомо, – це «здатність машин симулювати розум та іміту-

вати людські когнітивні здібності. Тобто збирати й адаптувати зовнішні дані, а на їх основі навчатися ухвалювати рішення та робити висновки, як могла би людина» [Даниленко]. Принцип дії штучного інтелекту полягає в «змішуванні» тих вихідних матеріалів, що використовуються для його «навчання», у яких він «запозичує» стиль, творчий метод чи концепцію. Згенерований об'єкт наділений значною кількістю ознак, що забезпечують йому новизну/оригінальність та гарантують відмінність від первинних матеріалів, використаних штучним розумом. Особливістю роботи штучного інтелекту є те, що він не копіює оригінальні приклади, його «твори» лише «нагадують» їх. А відповідно до частини третьої стаття 7 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» його охоронна дія «не поширюється на технології створення та вираження твору, на ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони у творі виражені, описані, пояснені, проілюстровані» [ЗУ «Про авторське право і суміжні права»].

«Змішування» штучним інтелектом картин, фото чи відеоматеріалів між собою для створення нового об'єкта та навчання на основі цього не створює жодного прецедента щодо порушення авторського права, адже відбувається використання творів мистецтва, захищених авторським правом. Згенерований твір такого типу не є також і похідним твором, адже похідний твір виникає як наслідок творчої переробки чужого твору без заподіяння шкоди його охороні (адаптація, анотація, кавер-версія, аранжування, обробка нематеріальної культурної спадщини тощо) або ж як його творчий переклад іншою мовою. Головне тут те, що генерувальна діяльність штучного інтелекту – це не творча діяльність, через це він не може створити похідний твір. До своїх «тренувань» штучний інтелект здебільшого залучає твори, що є у відкритому доступі, визначені як суспільне надбання чи просто опубліковані в мережі. З одного боку, збирати дані для тренувань в інтернеті є добросовісним використанням, а з іншого, – там є значна кількість так званих «піратських матеріалів», використання яких є порушенням авторських прав [Петрів].

Стаття 33 НЗ про «Про авторське право і суміжні права» результат роботи штучного інтелекту кваліфікує як неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, на який поширюється право особливого роду (*sui generis*) [ЗУ «Про авторське право і суміжні права»]. Цим латинським висловом, що означає 'своєрідний, єдиний у своєму роді', називають факт унікальності правової конструкції, яка має загалом безпрецедентний характер, хоч і демонструє подібність до схожих конструкцій.

Через те, що в згенерованому нейромережами контенті людина фактично творчої участі не бере, виникнення немайнових авторських прав на об'єкт такого типу не відбувається. Законодавство ще не наділяє штучний інтелект цими правами. Водночас автори та користувачі таких програм, керуючись *sui generis*, мають змогу використовувати інформаційний продукт, виготовлений штучним інтелектом,

дозволяти його використання, передавати права на використання, продавати тощо. Фактично йдеться про всі майнові права, що мають створені людиною звичайні твори. Цей факт повинні враховувати розробники програм, що користуються штучним інтелектом: на виготовлені в такий спосіб інформаційні продукти всі майнові права отримують користувачі. Також треба пам'ятати, що інформація, використовувана штучним інтелектом, має статус творів конкретних авторів. Тому розробники можуть легко отримати статус порушників авторських прав, просто розпочавши процес навчання штучного інтелекту. Світова правозастосовна практика знає випадки судових справ: художники Сара Андерсен, Келлі МакКернан і Карла Ортіс (США) подали позов, відповідачами в якому стали творці артгенераторів на основі штучного інтелекту Stable Diffusion, Midjourney і DreamUp. У позові йдеться про порушення права «мільйонів художників», яке вчинили ці організації, використавши п'ять мільярдів зображень, взятих в інтернеті «без згоди оригінальних художників» для «навчання» програм штучного інтелекту. Також відомий позов проти компанії Stability AI, поданий фотостоковою платформою Getty Images, яка звинувачує відповідача в порушенні копірайту під час тренування штучного інтелекту. Важливим тут є той факт, що судові справи пов'язані з комерційними програмами штучного інтелекту, до навчання яких залучають зображення, що перебувають під захистом авторського права. Тому подібні судові справи сформують напрям правовідносин, наявних між творцями нейромереж та авторами контенту і його правовласниками [Молодковець].

Висновки. Таким чином, виконання журналістом професійних обов'язків автоматично перетворює його на суб'єкта авторського права (автора) і водночас ставить перед фактом законного ви-

користання результатів творчої діяльності інших суб'єктів авторського права (авторів).

Актуальна проблематика авторського права у сфері журналістської діяльності детермінована низкою суспільно-політичних причин та розширенням й удосконаленням медійного інструментарію.

Використання в медіа фото- та відеофіксування воєнних дій має здійснюватися відповідно до норм законодавства про авторське право: такий воєнний контент має проходити ретельну перевірку (джерело зображення, авторство). Оприлюднення авторського контенту в соціальних мережах зберігає за автором права на нього, а його використання без регламентованого законодавством про авторське право дозволу вважається прямим його порушенням, встановлення факту якого тягне відповідну правову відповідальність.

Ухвалення нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» є реакцією законодавця на ті багатопланові зміни, що відбулися у сфері діяльності суб'єктів авторського права, спрямованої на продукування його об'єктів. Кілька нововведень прямо чи опосередковано мають дотичність до журналістики: а) щоб на фотографію поширювалася охорона закону, вона мусить мати ознаки оригінальності; б) запроваджено поняття «свобода панорами»; в) організація мовлення отримує виключне право дозволяти або забороняти публічне демонстрування запису програми організації мовлення; г) врегульовується взаємодія між провайдером послуг обміну контентом; г) спроба врегулювати проблему використання штучного інтелекту тощо.

Водночас перерахованими позиціями не вичерпується актуальна проблематика авторського права та суміжних прав у медійному середовищі, у чому автор вбачає перспективу подальших дослідницьких розробок.

Література

1. Афанасьєва К.О. Авторське право в контексті діяльності засобів масової інформації України: дис... канд. філол. наук : 10.01.08. К., 2004. 224 с.
2. Бабка В.Л. Авторське право. *Електронна версія «Великої української енциклопедії»*. URL: [https://vce.gov.ua/Авторське_право_\(дата_звернення:_26.05.2023\)](https://vce.gov.ua/Авторське_право_(дата_звернення:_26.05.2023)).
3. Голуб О.П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
4. Даниленко Ю. Від Ш до І: що таке штучний інтелект та як він трансформує світ. *Speka.media*. URL: <https://speka.media/ai/vid-s-do-i-shho-take-stucnii-intelekt-ta-yak-vin-transformuje-svit-xv7039> (дата звернення: 25.05.2023).
5. Зайцева-Калаур І.В. Авторські права журналіста. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1(2). С. 64–71.
6. Зайцева-Калаур І.В. Межі використання авторських творів журналістів організаціями ЗМІ. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_3_10.
7. Іжевська М. Авторське право на фото в соцмережах. *Wisegroup*. URL: <https://wisegroup.com.ua/ua/avtorske-pravo-na-foto-v-socmerezax/> (дата звернення: 20.05.2023).
8. Костін П. Чим актуальна «свобода панорами» в час війни. *Вікімедіа Україна*. URL: <https://blog.wikimedia.org.ua/2022/06/14/freepanorama-during-the-war/> (дата звернення: 15.05.2023).
9. Кость С. Поняття творчості в журналістській діяльності. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2021. Випуск 50. С. 13–29.
10. Мацкевич О.О. Авторське право в діяльності засобів масової інформації, що функціонують у цифровому середовищі: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2017. 206 с.
11. Мисенко О. Новий закон про авторське право: основні новели. *ЛІГА.net*. URL: <https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/48757> (дата звернення: 17.05.2023).

12. Молодковець М. Майнові права на код та AI-об'єкти. Головні зміни в новому законі про авторське право. *DOU.ua*. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/new-copyright-law/> (дата звернення: 12.05.2023).
13. Новицька Н.Б., Новицький А.М. Сучасний стан захисту авторського права від плагіату в мережі Інтернет. *Ірпінський юридичний часопис*. 2019. Вип. 1. С. 29–35.
14. Петренко І. Особливості реєстрації авторського права в Україні та інших країнах світу. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 1. С. 25–32.
15. Петрів О. Штучний інтелект та авторське право. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo/> (дата звернення: 22.05.2023).
16. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX: станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222811?an=223> (дата звернення: 21.05.2023).
17. Про захист професійної діяльності журналістів: Проект Закону України від 12.06.2008 р. № 2636. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF21800A?an=3> (дата звернення: 24.05.2023).
18. Розкладай І. Авторське право vs медіа: як реформа авторського права вплине на медіа. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/avtorske-pravo-reforma/> (дата звернення: 21.05.2023).
19. Ромась Д.С. Об'єктивні умови виникнення цивільно-правової відповідальності за порушення авторського права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2021. Випуск 54. Том 2. С. 58–63.
20. Симонян Ю.Ю. Плагіат як вид порушення авторських прав. *Митна справа*. 2012. № 6 (84). Ч. 2. Кн. 2. С. 440–445.
21. Смерницький Д.В. Інститут інтелектуальної власності: теоретико-правова характеристика. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 53–63.
22. Сорока Н.Є. Авторське право і суміжні права в інформаційному суспільстві: європейський досвід: монографія. Харків: Право, 2019. 334 с.
23. Стройко І. Нові медіа та тенденції розвитку системи авторського права та суміжних прав в Україні та світі. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 227–233.
24. Тверезенко О. Договір про розподіл виключних майнових авторських прав на твори, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць Приазовського державного технічного університету*. 2010. Т. 1. С. 72–76.
25. Штефан А.С. Авторське право і суміжні права: особливості правової охорони, здійснення та захисту: монографія. Київ: НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2017. 150 с.
26. Шувар Н. Авторське право під час війни: як медіа використовувати чужі фото та відео. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/production/article/204538/2022-11-04-avtorske-pravo-pid-chas-viyny-yak-media-vukorystovuvaty-chuzhi-foto-ta-video/> (дата звернення: 27.05.2023).
27. Яворська О.С. Охорона авторських і суміжних прав у разі їх порушення з використанням мережі Інтернет. *Право України*. 2018. № 1. С. 81–90.

References

1. Afanasyeva K.O. (2004) Avtorske pravo v konteksti diyalnosti zasobiv masovoi informacii Ukrainy [Copyright in the context of the activity of mass media of Ukraine]: dys... kand. filol. nauk: 10.01.08. K., 224 s. [in Ukrainian].
2. Babka V.L. Avtorske pravo [Copyright]. *Elektronna versiya «Velykoi ukrainskoi encyklopedii»*. URL: https://vue.gov.ua/Авторське_право [in Ukrainian].
3. Holub O.P. (2016) Mediakompas: putivnyk profesijnogo zhurnalista. Praktychnyi posibnyk [Mediacompass: a professional journalist's guide. Practical guide]. Kyjiv: TOV «Sofija-A», 184 s. [in Ukrainian].
4. Danylenko Yu. Vid Sh do I: shcho take shtuchnyi intelekt ta yak vin transformuye svit [From Z to I: what is artificial intelligence and how it is transforming the world]. *Speka.media*. URL: <https://speka.media/ai/vid-s-do-i-shho-take-stucnii-intelekt-ta-yak-vin-transformuje-svit-xv7039> [in Ukrainian].
5. Zayceva-Kalaur I.V. (2015) Avtorski prava zhurnalista [Journalist's copyright]. *Visnyk Zaporizhkoj nacionalnoho universytetu. Jurydychni nauky*. № 1(2). S. 64–71 [in Ukrainian].
6. Zayceva-Kalaur I.V. (2013) Mezhi vykorystannia avtorskykh tvoriv zhurnalistiv orhanizacijamy ZMI [Limits of use of author's works of journalists by mass media organizations]. *Chasopys Akademji advokatury Ukrainy*. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_3_10 [in Ukrainian].
7. Izhevskaja M. Avtorske pravo na foto v socmerezkhakh [Copyright of photo in social networks]. *Wisegroup*. URL: <https://wisegroup.com.ua/ua/avtorske-pravo-na-foto-v-socmerezhax/> [in Ukrainian].
8. Kostin P. Chym aktualna «svoboda panoramy» v chas viyny [What is the relevance of «freedom of panorama» in wartime]. *Vikimedia Ukrainy*. URL: <https://blog.wikimedia.org.ua/2022/06/14/freepanorama-during-the-war/> [in Ukrainian].
9. Kost S. (2021) Poniattia tvorchosti v zhurnalistyky diyalnosti [The concept of creativity in journalistic activity]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Zhurnalistyka*. Vypusk 50. S. 13–29 [in Ukrainian].
10. Mackevych O.O. (2017) Avtorske pravo v diyalnosti zasobiv masovoi informacii, shho funkcionuyut

u cyfrovomu seredovysshchi: monohrafiya [Copyright in the activities of mass media operating in the digital environment: a monograph]. Kyiv : Interservis, 206 s. [in Ukrainian].

11. Mysenko O. Novyi zakon pro avtorske pravo: osnovni novely [The new law on copyright: the main novelties]. *LIGA.net*. URL: <https://blog.liga.net/user/amyisenko/article/48757> [in Ukrainian].

12. Molodkovec M. Maynovi prava na kod ta AI-obyekty. Holovni zminy v novomu zakoni pro avtorske pravo [Property rights to code and AI objects. Main changes in the new copyright law]. *DOU.ua*. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/new-copyright-law/> [in Ukrainian].

13. Novycka N.B., Novycky A.M. (2019) Suchasnyi stan zakhystu avtorskoho prava vid plahiatu v merezhi Internet [The current state of copyright protection against plagiarism on the Internet]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*. Vyp. 1. S. 29–35 [in Ukrainian].

14. Petrenko I. (2019) Osoblyvosti reyestracii avtorskoho prava v Ukraini ta inshykh krainakh svitu [Peculiarities of copyright registration in Ukraine and other countries of the world]. *Teoriya i praktyka intelektualnoi vlasnosti*. № 1. S. 25–32 [in Ukrainian].

15. Petriv O. Shtuchnyi intelekt ta avtorske pravo [Artificial intelligence and copyright]. *Centr demokratii ta verkhovenstva prava*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-avtorske-pravo/> [in Ukrainian].

16. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [About copyright and related rights]: Zakon Ukrainy vid 01.12.2022 r. № 2811-IX : stanom na 15 kvit. 2023 r. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222811?an=223> [in Ukrainian].

17. Pro zakhyst profesiynoi diyalnosti zhurnalistiv [On the protection of the professional activity of journalists]: Proekt Zakonu Ukrainy vid 12.06.2008 r. № 2636. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF21800A?an=3> [in Ukrainian].

18. Rozkladay I. Avtorske pravo vs media: yak reforma avtorskoho prava vplyne na media [Copyright vs Media: How Copyright Reform Will Affect the Media]. *Centr demokratii ta verkhovenstva prava*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/avtorske-pravo-reforma/> [in Ukrainian].

19. Romas D.S. (2021) Obyektyvni umovy vynykennia cyvilno-pravovoi vidpovidalnosti za porushennia avtorskoho prava [Objective conditions for the emergence of civil liability for copyright infringement]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Yurysprudenciia*. Vypusk 54. Tom 2. S. 58–63 [in Ukrainian].

20. Symonian Yu.Yu. (2012) Plahiat yak vyd porushennia avtorskykh prav [Plagiarism as a type of copyright infringement]. *Mytna sprava*. № 6 (84). CH. 2, knyha 2. S. 440–445 [in Ukrainian].

21. Smernycky D.V. (2014) Instytut intelektualnoi vlasnosti: teoretyko-pravova kharakterystyka [Institute of intellectual property: theoretical and legal characteristics]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (21). S. 53–63 [in Ukrainian].

22. Soroka N.Je. (2019) Avtorske pravo i sumizhni prava v informacynomu suspilstvi: yevropejskyi dosvid : monohrafiya [Copyright and related rights in the information society: European experience: monograph]. Kharkiv: Pravo. 334 s. [in Ukrainian].

23. Stroyko I. (2021). Novi media ta tendencii rozvytku systemy avtorskoho prava ta sumizhnykh prav v Ukraini ta sviti [New media and development trends of the system of copyright and related rights in Ukraine and the world]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 1. S. 227–233 [in Ukrainian].

24. Tverezenko O. (2010) Dohovir pro rozpodil vykluchnykh mainovykh avtorskykh prav na tvory, stvoreny u zviazku z vykonanniam sluzhbovykh oboviazkiv [Greement on the distribution of exclusive property copyrights for works created in connection with the performance of official duties]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prac Pryazovskoho derzhavnoho universytetu*. Tom 1. S. 72–76 [in Ukrainian].

25. Shtefan A.S. (2017) Avtorske pravo i sumizhni prava: osoblyvosti pravovoi okhorony, zdiysnennia ta zakhystu: monohrafiya [Copyright and related rights: peculiarities of legal protection, implementation and protection: monograph]. Kyiv: NDI intelektualnoi vlasnosti NAPrNU, TOV «NVP Interservis», 150 s. [in Ukrainian].

26. Shuvar N. Avtorske pravo pid chas viyny: yak media vykorystovuvaty chuzhi foto ta video [Copyright at War: How Media Uses Others' Photos and Videos]. *Detektor media*. URL: <https://detector.media/production/article/204538/2022-11-04-avtorske-pravo-pid-chas-viyny-yak-media-vykorystovuvaty-chuzhi-foto-ta-video/> [in Ukrainian].

27. Yavorska O.S. (2018) Okhorona avtorskykh i sumizhnykh prav u razi yikh porushennia z vykorystanniam merezhi Internet [Protection of copyright and related rights in case of their violation using the Internet]. *Pravo Ukrainy*. № 1. S. 81–90 [in Ukrainian].

THE COPYRIGHT IN THE MEDIA ENVIRONMENT: MODERN ISSUES

Abstract. One of the main factors of the modern “face” of society, its existence and progress is the relentless and dynamic development of the media. These processes form the Ukrainian media environment as a space for the creation and representation of media products, the realization of the creative potential of an individual, the accumulation of informative, entertaining, educational, influential, etc. massifs of information. The functioning of the media environment has a multifaceted nature. Various aspects of it come under the scrutiny of studies on the theory of mass communication, media philosophy, journalism (as a science), the theory of information warfare, methodology in journalism, etc. An important area of studying the specifics of the functioning of the media environment is the legislative provision of the author’s right to the result of his

creative activity. This is especially important today, in the period of significant transformations of the social and socio-political sphere, on the one hand, and the dynamic development of information and communication technologies, on the other, which has a corresponding effect on the functioning of the media environment.

The purpose of the article is to consider modern issues related to the functioning of copyright and related rights in the media environment.

The main tasks are to find out typical violations of copyright in journalistic activity; determine the features of the use of military content in the current conditions; to establish the reasons for the development and adoption of a new law regulating copyright; characterize novellas that directly or indirectly relate to journalistic activity.

The performance of professional duties by a journalist automatically turns him into a subject of copyright (author) and at the same time presents the fact of legal use of the results of creative activity of other subjects of copyright (authors).

Current issues of copyright in the field of journalistic activity are determined by a number of socio-political reasons and the expansion and improvement of media tools.

The use of photo and video recordings of military actions in the media must be carried out in accordance with the norms of copyright law: such military content must undergo a thorough check (image source, authorship). The publication of author's content in social networks preserves the author's rights to it, and its use without the permission regulated by copyright legislation is considered a direct violation of it, the establishment of which entails the corresponding legal liability.

The adoption of the new Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" is the legislator's reaction to the multifaceted changes that have taken place in the sphere of activity of copyright subjects aimed at the production of its objects. Several innovations are directly or indirectly related to journalism: a) photo must have signs of originality to be protected by the law b) the concept of "freedom of panorama" was introduced; c) the broadcasting organization receives the exclusive right to allow or prohibit the public demonstration of the recording of the broadcasting organization's program; d) interaction between providers of content exchange services is regulated; e) an attempt to solve the problem of using artificial intelligence, etc.

Keywords: copyright, media environment, media philosophy, writing of current affairs, information warfare, subject of copyright, artificial intelligence, photographic work.

© Васильченко В., 2023 р.; © Мельникова-Курганова О., 2023 р.; © Христокін Г., 2023 р.

В'ячеслав Васильченко – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики Національного авіаційного університету, Київ, Україна; vasychenko2012@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-7470-2879>

Vyacheslav Vasychenko – Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Journalism Department of the National Aviation University, Kyiv, Ukraine; vasychenko2012@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-7470-2879>

Олена Мельникова-Курганова – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Національного авіаційного університету, Київ, Україна; mel05@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1364-0264>

Olena Melnykova-Kurhanova – Doctor of Philosophy in Social Communication, Associate Professor of the Journalism Department, National Aviation University, Kyiv, Ukraine; mel05@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1364-0264>

Геннадій Христокін – доктор філософських наук, професор, професор кафедри реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету, Київ, Україна; xristokingena@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2663-3055>

Hennadiy Khrystokin – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Advertising and Public Relations, National Aviation University, Kyiv, Ukraine; xristokingena@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2663-3055>